

Acta Beregsasiensis
2010/3

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 3. kötet
Том IX, № 3
Volume IX, № 3

УДК 001.2

ББК 72

A-19

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év második felének magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a történelem, a nyelvtudomány, az esztétika, a pedagógia, a biológia, a gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakocz-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenyve

SZERKESZTÉS: Kohut Attila, Penckófer János

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó

TÖRDELÉS: Garanyi Béla

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-07-9

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

A II. Rákóczi Ferenc
Kárpátjai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Tartalom

Nyelvészet, esztétika

CSERNICKÓ ISTVÁN: A magyar nyelv hivatali/hivatalos használatának esélyei és lehetőségei Kárpátalján az ukrainai nyelvi helyzet és nyelvpolitika kontextusában	9
MIZSER LAJOS: Beregi és ugoicsai helynevek változásai a történelem során.....	25
GAZDAG VILMOS: A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós <i>A kettézárt falu</i> c. dokumentumregényében	29
BÁRÁNY ERZSÉBET: A kárpátaljai ukrán (ruszin) nyelvjárások hungarizmusainak kutatástörténetéből.....	41
BRENZOVICS MARIANNA: Andrej Tarkovszkij és a keleti képfelfogás.....	51

Biológia, gazdaság, népesség

KOHUT ERZSÉBET–HÖHN MÁRIA: A <i>Syringa josikaea</i> élőhelyeinek cönológiai jellemzése Kárpátalján.....	55
KOMONYI ÉVA–MANDZÁK GÁBOR: A GMO hódítása.....	67
REMENYIK BULCSÚ–DÁVID LÓRÁNT: Ecotourism of the Lake Tisza.....	75
KOVÁLY KATALIN: A Kárpátaljára érkező külföldi beruházások.....	81
ДНІСТРЯНСЬКИЙ МИРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ: Регіональна диференціація демографічного розвитку України: чинники формування, параметри та тенденції.....	87
LIPCSEI IMRE–GABÓDA BÉLA–BAJOMI ÉVA: Kárpátaljai és Békés megyei 11–14 éves roma gyerekek életmódjának összehasonlító elemzése.....	91

Történelem, egyház

TESCHMAYER GÁBOR: A konzuli bíraskodás intézménye az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi igazgatásában	109
MOLNÁR FERENC: Adalékok a verhovinai határvidék hadtörténetéhez (1849. március) ..	121
SZÉKELY GUSZTÁV: Ugoicsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében.....	131
KOSZTYÓ GYULA: A külpolitikai gondolkodást alakító sztálini propaganda a kárpátaljai magyar pártlapjában 1946–1953 között.....	143
BARÁTH VIKTÓRIA: A donbászi munkaszolgálat a vári és a benei túlélők emlékezetében	151

BOROS LÁSZLÓ: Az Országos Lehoczky-múzeum létrejötte és működésének kezdete (1907–1928)	161
PALLAGI LÁSZLÓ: A Beregsomi Református Egyház történelmi fejlődése a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján	169
SZENDREY ANITA: A beregszászi római katolikus egyház elemi iskolájának élete Pásztor Ferenc ideérkezésétől az I. bécsi döntésig (1932–1938)	179

Recenzió

BAYERNÉ SIPOS MÓNKA–DARCSI KAROLINA: Recenzió Kupa László <i>Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – a múltban és a jelenben</i> című tanulmánykötetről	189
---	-----

Ugocsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében¹

Rezümé Ugocsa vármegye kialakulásáról igen eltérően vélekedik a történész-társadalom. A rendelkezésre álló szűkszavú forrásanyag ugyanis többféle megoldási lehetőséget kínál a kérdés megválaszolására. Alább az említett források és tudományos vélekedések vizsgálata, valamint a történeti előzménynek számító Sásvári határispánság korabeli létezésének ismerete alapján bemutatjuk azt az általunk helyesnek tartott fejlődési folyamatot, mely összességében Ugocsa vármegye kialakulását eredményezte.

Резюме Історики по-різному відносяться до питання виникнення Угорчанського комітату, оскільки історичні джерела дають надзвичайно мало інформації для розв'язання даної проблеми. Ми подаємо аналіз історичних джерел та наукових оцінок, а також на основі даних про Шашварський прикордонний жупанат розкриваємо – на наш погляд правильний – процес розвитку, що призвів до утворення Угорчанського комітату.

Ugocsa vármegye keletkezéséről

A magyar vármegyerendszer keletkezésének tudományos kutatása óta eltelt idő alatt több történész fejtette ki véleményét Ugocsa vármegye kialakulásának kérdéséről. Ennek során az alábbi válaszok születtek:

Botka Tivadar a vármegyék keletkezéséről írt tanulmányában Ugocsáról megjegyzi, hogy II. András idejében Bereggel együtt az királyi praedium, vagy királyi udvartartásra rendelt vadászterület volt. A két megye 1271. évi „*Forestae Regnum*”-ként való megnevezéséből arra a megállapításra jutott, hogy „*azok csak későbbi telepítés által képeztettek vármegyékké*”.² Utóbb ebből a királyi magánuradalomból vált Ugocsa várispánsággá, esetleg „örvárispánsággá”.³

Pesty Frigyes szerint az Ugocsai várispánság fennállására sem az Anonymusnál szereplő adatból, sem a Váriadi Regestrum közléséből nem következtethetünk, mivel azok keletkezésének időpontjában (az 1200-as évek eleje – a szer.) még nem létezett.⁴ Egyetért Botkával, miszerint II. András idején a vidék királyi vadászterület, viszont V. István 1271. évi kiváltságlevele alapján Ugocsát és Bereget már létező megyéknek véli.⁵

Pestyhez hasonlóan a kezdeti időben várispánságot, illetve királyi magánterületet tételez fel itt Kandra Kabos,⁶ Karácsonyi János,⁷ Kemény Lajos⁸ és végül, de nem utolsósorban Lehoczky Tivadar is.⁹

Maksai Ferenc a XII. század végén Ugocsát vártól és honvédelmi beosztástól független uradalomnak képzeli el, melynek élén comesek, erdőispánok álltak.¹⁰

Komáromy András Ugocsa vármegye kialakulását a XII. század idejére teszi, II. Géza vagy legkésőbb III. Béla uralkodásának éveire, amit összeköt a flamand, majd szász telepítésekkel. A vármegye legnagyobb birtokosa ekkor a király volt, lakossága pedig túlnyomó részben az ő vendégeiből állt. Ezek elsősorban földművelők, halászok, vadászok, solymárok stb. voltak, kik a király ittléte alkalmával különféle szolgálatokat teljesítettek. A történész szerint a megye kialakulásának idejében, valamint a rákövetkező században annak területén királyi vár nem állt. Ebből kifolyólag nem maradt okleveles bizonyítéka annak sem, hogy

* Salánki Középiskola, történelemtanár. A tanulmányt Dr. Csatóry György lektorálta.

¹ Folytatás. Elejét lásd.: *ACTA Beregsasiensis*, 2009, VIII. évf., 2. kötet. 73–90. o.

² Botka Tivadar: *A vármegyék első alakulásáról és őskori szervezetéről*. Századok, 1871. 393. o.

³ U.o. 1872, 37. o.

⁴ Pesty Frigyes: *A várispánságok története különösen a XIII. században*. Bp., 1882. 520–521. o.

⁵ Pesty Frigyes: *Az eltűnt régi vármegyék. II.* Bp., 1880. 195–197. o.

⁶ Kandra Kabos: *Szabolcs vármegye alakulásáról*. ÉTTK. XII. Bp., 1884. 15. o.

⁷ Karácsonyi János: *Halvány vonások hazánk Szent István korabeli határaitól*. Századok. 1901. 1052. o.

⁸ Kemény Lajos: *Abauj-Torna vármegye az Árpádok alatt*. Kassán. 1888. 9. o.

⁹ Lehoczky Tivadar: *Bereg vármegye*. Hatodik Síp Alapítvány – Mandátum Kiadó. Budapest – Beregszász. 1996. 57. o.

¹⁰ Maksai Ferenc: *A középkori Sztómár megye*. Bp., 1940. 24–25. o.

valamely föld a korban várbirokk lett volna.¹¹ Az Árpád-házi királyok nem tartották ugyanis szükségesnek területén erősséget emelni, hisz csak vadászat végett fordultak meg e vidéken. A helyzet csak V. István idejében változott meg, aki huzamosabb itt-tartózkodása végett állandó lakhelyről volt kénytelen gondoskodni mind maga, mind udvara számára. Így keletkezett Felszász mellett a „*domus regalisnak*” nevezett hely, mely a király szállását képező ház lehetett. Felszász később nevet változtatott és Királyházaként emlegetik tovább az oklevelek, míg a domus regalis helyén Nyalábvár épült fel valamikor IV. László és III. András idején. A vár egyben a királyi hatalom központját is jelentette a megyében.¹²

Pauler Gyula szerint Ugocsa vármegye II. Géza idején keletkezett Szatmártól északra, a Felső-Tisza mentén a rengeteg erdőségek területén, melynek neve tulajdonnévre emlékeztet.¹³

Egy másik neves történészünk, Hóman Bálint szerint Ugocsa vármegye Bereggel együtt a tatárjárás után keletkezett a beregi uradalom területén.¹⁴

Szabó István vizsgálatai során arra a megállapításra jutott, hogy Ugocsa a XII. század utolsó évtizedében már fennállott, és területén voltak települések is. Az első szervezete erdőispánság, az egész megye pedig királyi uradalom volt. Ennek központját és az ispán székhelyét a Tisza mentén felépített „*királyi ház*” képezte. Itt keletkeztek az első falvak, melyekben az erdőispánságot szolgáló népelemek (erdőóvók, vadászok, halászok) laktak. Az említett helységek mindegyike királyi telepítésű volt, de összefüggő hálózatuk csak a királyi uradalom megszervezésekor alakult ki. Mindössze néhány település neve utalhat arra, hogy a magyarok megjelenése előtt elszórtan már laktak e vidéken.¹⁵

Egészen más megállapításra jutott Györffy György Ugocsa kialakulását illetően. Szerinte: „*Máramaros megye kezdetben Ugocsa vármegyével, ill. korai ispánsággal egy igazgatási egységet alkotott; ennek jeleként közös comes-ei voltak, akik 1300 körül (Nagy) Szöllösön székelték. Maga Ugocsa megye, ill. ispánság nem tartozott az első alapítású vármegyék közé, hanem Bereghez hasonlóan, királyi erdőispánság volt;... ezért talá-lunk területén várnépek helyett „erdőóvó” ardókat, darócokat és halászokat. Az ugocsa-máramarosi királyi erdőispánság kezdetben Borsova vármegyéhez tartozott, e két előbbi között a határt a Királyháza és Huszt között kiépített gyepek képezték, s Bereghez hasonlóan csak később váltak ki és lettek önálló vármegyékké.*”¹⁶

Akadnak persze olyanok is, akik Ugocsa vármegye kialakulását egészen a honfoglalástól vezetik le. Soós Elemér pl. bizonyítottan véli, hogy az egykori várispánság központját képező ugocsai földvár még a honfoglalás idejében épült és fontos szerepe volt a terület ellenőrzésében. A vár körül erdőispánság szerveződött, mely várispánsággá fejlődött. (A szóban forgó történész Ugocsa esetében az erdőispánságot sok helyen egyenértékűnek tartja a várispánsággal.) Az erdőispánság jóval a tatárjárás előtt keletkezett, melyet követően neve feledésbe merült, s csak kései adatok igazolják korai meglétét várával együtt. Ugocsa vármegyévé való teljes átalakulását egészen későn, csak III. András idejében véli befejezettnek.¹⁷

Végezetül, de nem utolsósorban Kristó Gyula elképzelése szerint Ugocsa eredetileg királyi vadászóterület volt, ahol a XII. század folyamán jött létre erdőispánság, azaz királyi magánuradalom. Ugocsa kialakulását Borsova és Bereg kettőségében látja megoldottnak. Szerinte annak területén előbb a Sásvári várispánság (megye) alakult ki, míg Ugocsa erdőispánságként később kelt életre. A tatárjárást követően a kettő közül csak Ugocsa élt tovább, Sásvár helyére lépett mint megye, ami hosszú távon a Sásvári esperesség névcse-

¹¹ Komáromy András: *Nyalábvár és uradalma*. Századok, 1894. 492-493. o. Komáromy András: *Ugocsa vármegye keletkezése*. Bp., 1896. 13-15. o.

¹² Komáromy, 1894. 493-495. o.

¹³ Pauler Gyula: *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. I. Bp., 1893. 324-325. o.

¹⁴ Hóman Bálint-Szekfű Gyula: *Magyar történet*. I. Bp., 1935. 564. o.

¹⁵ Szabó István: *Ugocsa megye*. Hatodik Síp Alapítványi tartózkodása Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest-Beregszász. 1994. 18. o.

¹⁶ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. IV. Akadémia Kiadó. Bp., 1998. 112-113. o.

¹⁷ Soós Elemér: *Magyarország várai*. 1889-itt tartózkodása 1928. Ugocsa várai. Ugocsa vár története, hadi és műleírása. XXX. Kézirat, OSZK.Fol. Hung. 3105. 81-83. o.

rjét is magával hozta. Az ugocsai királyi magánuradalom létezésének legkorábbi bizonyítékát abban az 1216-ból való királyi oklevélben látja, mely ispánját említi. Comitatusként először 1230-ban bukkan fel, ám ekkor még nem megyét jelentett, hanem az erdőispánsághoz tartozó királyi birtokok összességét. Elfogadva Komáromy okfejtését megjegyzi, hogy erdőispánsági jellegéből kifolyólag találunk itt erdőóvókat, viszont IV. László 1290 júniusában kiadott parancslevelét leszámítva nem találunk sem várföldeket, sem várelemeket. A sásvári vár pusztulása után ugyanis Ugocsának egy ideig vára sem volt, mivel a központnak számító Felsőszáson is csak királyi ház épült először.¹⁸

Az előzőek alapján megállapíthatjuk, hogy a történészek Ugocsa kialakulásának kérdése kapcsán több megoldási lehetőséget tárnak elénk. Egyesek már II. Géza (1141–1162) uralkodása idején igazoltnak látják fennállását, mások viszont a tatárjárást követő évtizedekre helyezik létezését, ami egy korábbi erdőispánság folytatásaként kelt életre.

A források vallomása

Ismert tény, hogy Ugocsa első írásos említése Anonymus művében szerepel. A krónika szerint a honfoglalás alkalmával „*Árpád vezér elküldvén seregeit, az egész földet, amely a Tisza és a Bodrog közé esik Ugocsáig minden lakójával együtt elfoglalta. Borsova várát ostrom alá fogta...*”¹⁹

Szabó szerint a krónikában szereplő Ugocsa még csak meghatározatlan fogalomként van szerepeltetve, egyáltalán nem jelent megyét. Területe jóformán lakatlan lehetett, amit az is igazolhat, hogy a honfoglalókat maga Anonymus is csak Ugocsáig és nem Ugocsába vezeti, amit bizonyos mértékig megerősít, ha a megye az ő korában már a megfelelő előrehaladott stádiumába lett volna.²⁰

Anonymus művéről tudjuk, hogy valamikor 1200 körül íródott III. Béla idején.²¹ Az is ismert, hogy az Ugocsa szó Árpád-kori személynévből keletkezett, magyar névadással az Ugrin, Ugran névből „-csa” képzővel. Az Ugocsa nevű település egykoron Szászfalu határában állt, mely nevében valószínűleg az első királyi ispán nevét őrzi. Ez esetben az is feltehető, hogy az ispán lakhelye Ugocsa község volt.²² Nos, ha elfogadjuk a történészek azon feltevését, miszerint Ugocsa vármegye a benne fekvő hasonló nevű településről kapta a nevét, s e település a megye első ispánjának nevét őrzi, biztosan állíthatjuk, hogy Anonymus idejében már ispánsági szervezettel bírt. Hisz akkor minek az élén állt a megyének és Ugocsa falunak nevet adó ispán, amikor a király ide küldte? Nem valószínű tehát Szabó azon feltevése, hogy az Anonymusnál szereplő Ugocsa csak meghatározatlan fogalom, és a megye területe lakatlan volt 1200 körül. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy az ideküldött ispán milyen politikai szervezetnek állt az élén? Erdőispánság volt-e, amit irányított,²³ vagy esetleg várispánság (illetve vármegye)?²⁴

A megye megalapításának előrehaladottságát igazolják a Várad Regestrum 163, 171. és 246. sz. oklevelei is, melyek Batárt, Halmit és Péterfalvát lakott településekként

¹⁸ Kristó Gyula: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Magvető Könyvkiadó. Bp., 1988. 492–495. o.

¹⁹ Anonymus: *A magyarok cselekedeteiről*. In.: Györffy György: *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. Gondolat Kiadó. 1986. 147. o.

²⁰ Szabó, 1994. 18. o.

²¹ Anonymus, 1986. 133. o.

²² Az Ugocsa névre és ispánsági központra ld.: Vályi András: *Magyarország leírása*. III. Budán, 1796. 548. o. Pauler, 1893. 325. o.; Komáromy, 1896. 22. o.; Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 665. o. Szabó, 1994. 260. o.

²³ Vö. Anonymus: *Gesta Hungarorum*. A jegyzeteket kiegészítette Györffy György. Kossuth Nyomda, Bp., É.n. 169. o.

²⁴ A vármegye ill. várispánság között meglévő különbségekről a dolgozatunk előző részében már szóltunk, de gépelési hiba miatt helytelenül. Éppen ezért a félreértések elkerülése végett most az idézet teljes, javított változatát még egyszer közreadjuk: „*E helyen ugyanis részünkről Kristó Gyula azon megállapítására utalunk, miszerint a vármegye rendszer dualizmusa nem abban nyilvánul meg, hogy egazon megyének külön polgári és külön katonai ispánja volt egazon időben, hanem inkább abban, hogy vitathatatlanul voltak csak várispánságok, amelyek a hozzájuk kapcsolt szőrt várbirtokokat fogták össze, de mivel keretükhöz nem királyi ingatlanok nem tartoztak, nem minősültek megyének.*” Székely Gusztáv: *Ugocsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében*. Acta Beregsasiensis. 2009/2. 74–75. o.

említik.²⁵ Batárról a 163. sz. oklevél alapján azt is tudjuk, hogy flamandok lakták, kiket Komáromy szerint II. Géza idején telepítenek Ugocsába.²⁶ Szintén a Regestrum idézett helyein találkozunk először az ugocsai comesek említésével. Az 1216. és 1217. évből bizonyos Esau, ill. Isou nevét szerepeltetik a források, akit 1220-ban Pál követ.²⁷ Néhány évtizeddel korábban mutat IV. Béla királynak az egri püspökség jogait és adományait megerősítő 1261. évi oklevele. Ebben a király arra hivatkozva, hogy III. Béla és apja, II. András az Ugocsai és Beregi királyi erdőségek, alapított és alapítandó királyi gazdaságok és falvak dézsmáját az egri püspökségnek adták, mely adományokat most ő is megerősíti.²⁸ Ebből szintén arra következtethetünk, hogy Ugocsában már III. Béla idején is álltak települések, s itt az egyházi életet az egri egyházmegye szervezte meg. Biztosan a tatárjárás előtt keletkezett Bökény település is. Az írásos adatokból tudjuk, hogy a bökényi földet II. András adományozza Farkas nevű hívének és két testvérének a korábban neki, valamint Béla hercegnek tett szolgálatokért. Az adományt a király 1230-ban ismét megerősíti.²⁹

Az imént elmondottakból világosan kitűnik, hogy a megye településeinek egy csoportja az ugocsai kismemesi vidékhez köthető. Véleményünk szerint ez azzal magyarázható, hogy az első említésű települések ama Sásvár körül keletkeztek, mely korábban egy határispánság központját képezte. Sásvár és a szóban forgó falvak kapcsolatáról munkánk első részében már bővebben szoltunk.³⁰ Ez előbbiektől jól elkülöníthető ugyanakkor a tipikusan erdőispánságra jellemző azon falvak csoportja (a két Ardó, Daróc, Halászföld), melyek tőlük keletre, eredetileg az Ugocsai erdőispánság központjának számító Ugocsa falu körül keletkeztek. Mindez számunkra két dolgot bizonyít. Először is azt, hogy az Ugocsai erdőispánság központja Ugocsa falu volt, s nem az erdőispánságra jellemző településektől kissé távolabb eső Királyháza, mint azt egyesek vélik.³¹ Meglátásunk szerint ugyanis a „domus regalis” helyén épült Királyháza és vára csak a tatárjárás után veszi át a megye irányítását. Másodsor, a kismemesi vidék korai keletkezésű falvainak egysége, valamint az erdőispánsághoz köthető falvak előbbiektől való elkülönülése azt igazolja, hogy a két terület más politikai fejlődésen mehetett keresztül. A két településrendszer különállása egyházz jogilag is igazolható, amiről alább még bővebben szolunk. Jelen helyen pedig csak annyit jegyeznénk meg, hogy a településtípusok között kirajzolódó határ az egykori Sásvár és Ugocsa közötti határt is jelenti. Így az ugocsai comes csak a Sásvári határispánság felbomlását követően fogja kiterjeszteni hatalmát annak bizonyos területeire, magához csatolva a későbbi kismemesi vidéket is. Már csak az a kérdés, hogy mikor történhetett az említett hatalmi váltás, mikor lép Sásvár helyébe Ugocsa?

Kristó Gyula az általa feltett Sásvár megye pusztulását a tatárjárás időpontjához kötötte.³² Szerintünk a Sásvári határispánság felbomlása viszont már korábban megindult, amit több ténnyel is igazolhatunk. Először is, az imént említett Kristó maga hívja fel a figyelmünket arra, hogy egy 1216-ban kiadott királyi oklevél a „Zathmárban” lakó németek helységéről beszél, ami alatt Németit kell értenünk. Németiről ugyanakkor tudjuk, hogy az korábban a Sásvári határispánság (Kristónál megye) részét képezte. Egy 1230-ban II. András által kiadott oklevélben Németi már „Zathmár Németi” alakban jelenik meg előttünk, amikor is a király a szatmári várspánt eltiltja a németi hospesek zaklatásától, vagyis a település egyértelműen Szatmár megyéhez tartozott.³³ Az említett történész a

²⁵ *Regestrum Varadinense. Ordine Chronologico Digestum...* Joannis Karácsonyi et Samuelis Borovszky, 1903.

²⁶ Komáromy, 1896. 13; 16. o.

²⁷ *Regestrum Varadinense*, 1903. 163., 172., 246. sz.; Dr. Wertner Mór: *Újabb adalékok az Árpád-kori megyei tisztségviselők ismeretéhez*. Történelmi Tár. 1905. 168. o.

²⁸ Fejér György: *Codex Diplomaticus*. Budán. 1829-1844.IV/3. 43. o. In.: *Magyarország középkori digitális okmánytára*. 1.0. PC CD-ROM, Arcanum, Pépa-Budapest, 2005. Komáromy, 1896. 38. o. Szabó, 1994. 17. o.

²⁹ *Hazai okmánytár*. VII. kötet. 16. sz. Komáromy, 1896. 16–17. o.

³⁰ Székely, 2009. 85-88. o.

³¹ Szabó, 1994. 18. o.

³² Kristó, 1988. 493. o.

³³ Kristó, 1988. 496–497. o.

maga részéről Németi Szatmárhoz való csatolását csak egyszerű területvesztésként értékeli, Sásvár rovására. Mi viszont Sásvár felbomlásának bizonyítékát látjuk benne. Feltévesünket alátámaszthatja a szintén II. András által 1216-ban kiállított azon adománylevél, melyben Mikola földet Merch szatmári comesnek ajándékozta oda. Az új tulajdonos beiktatásakor határjárást is végeznek, melyből kiderül, hogy a Túr vize mint határfolyó felerészben Mikolához, felerészben pedig Batárhoz tartozott, s ezáltal határfolyót képezett a két megye, Ugocsa és Szatmár között, mint ahogy tette ezt a későbbi századokban is.³⁴

A Sásvári határispánság 1216-os évre való felbomlását áttételesen az is megerősíti, hogy az adott esztendőben a batári flamandokon egy gyilkosság kapcsán az ugocsai ispán fog ítélni, ami bizonyára nem történhetett volna meg, ha az adott időben még a sásvári ispán is gyakorolja hatalmát.³⁵ Míg végezetül Sásvár korai felbomlását Anonymus közlésével is alátámaszthatjuk. Az 1200 körül írt művében ugyanis csak Ugocsát ismeri, Sásvárt viszont nem.

E helyen szólni kell a Várad Regestrum azon közléséről, mely 1220-ban még Sásvári várjobbágyokról és várnépekről szól. Szerintünk ez a híradás csupán a Sásvári határispánság korábban létezett területi és politikai állapotát jelzi, vagy az ispánság felbomlásának kései szakaszát örökítette meg.³⁶

Az elmondottakból így megállapíthatjuk, hogy a Sásvári határispánság felbomlása egy folyamat volt, mely a XII. század utolsó évtizedeiben vette kezdetét és a következő század elejére (legkésőbb 1216-ban) már véget is ért. A rövid ideig fennálló ispánság nyugati részét Szatmár kebelezi be, míg a keleti Ugocsához kerülve hozzájárul megyévé szerveződéséhez.

A történészek többsége, mint láttuk, Ugocsa megszervezésekor területét erdőispánságként írják le, vagyis rajta először királyi vadászterülettel, majd királyi magánuradalommal számolnak. Az ilyen erdőuradalmak, vagyis erdőispánságok a XII. században már léteztek, élükön az erdőispánokkal. Az ő felügyeletük alá tartoztak az erdőóvók és vízóvók, melyek közül előbbieket Ardó helyneveink tartották fenn. Központjuk a királyok tartózkodási helyétől szolgáló udvarházak voltak, ahol a XIII. század közepére többnyire várak is épültek. Ily módon az erdőispánságok egy része a XIII–XIV. században vármegyévé alakult.³⁷

Az ugocsai erdőispánság egykori létét bizonyítja V. István 1271. évi oklevele, mely az egri püspökség jogait erősíti meg a megyében, s megjegyzi, hogy Ugocsa és Bereg megyék egykoron a szent királyok vadászterületei voltak.³⁸ Az oklevélben a király nem saját korára utalt, hanem egy jóval korábbi időre. Székely György szerint pl. ez a XI. századi állapotokat mutatja.³⁹ Szintén az erdőispánság bizonyítékaként szolgálnak a megye területén fekvő Szőlősvérgárdó és Feketeadó települések. Feketeadóval 1319-ben, míg Szőlősvérgárdóval 1295-ben találkozunk az oklevelekben. Viszont a neveikből mégis arra következtethetünk, hogy a falvak alapítói az ugocsai királyi uradalom első lakosai közé tartoztak.⁴⁰ A királyi erdőőrök emlékét őrzi az ugocsai ispán és szolgabírái által III. Andrásnak írt azon jelentése is, mely szerint Achilles Pataki (Feketepatak) plébánosnak és testvéreinek birtokát az erdőőrök elfoglalták.⁴¹ Szintén az ispánság tartozékait képezhetette Daróc és Halászföld.⁴² E két, a királyi uradalom keretébe tartozó településről 1262-ben

³⁴ Komáromy, 1896. 15. o.

³⁵ *Regestrum Váradinense*, 1903. 163. sz.

³⁶ Uo. 241. sz. Az okmányban Sásvár csak mint vár szerepel, mely az adott időre hihetően már nem ispánsági központ. Az is tanulságos, hogy a peres eljárásban nem a helyi ispán ítélt, hanem az országbíró, míg az ispánról nem esik említés.

³⁷ Györfly György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I.* Akadémia Kiadó. Bp., 1987. 45. o.

³⁸ Fejér, 1829–1844. V/1. 157. o. Szabó, 1994. 18. o.

³⁹ Székely György: *Településtörténet és nyelvtörténet. A XII. századi magyar nyelvhatár kérdéséhez.* In.: *Mályusz Elemér- emlékkönyv.* Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Akadémia Kiadó, Bp., 1984. 321. o.

⁴⁰ Szabó, 1994. 160–161; 235–236. o.

⁴¹ H.okm. VIII. kötet. 372. sz.

⁴² Heckenast Gusztáv: *Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban.* Akadémiai Kiadó. Bp., 1970. 15. o.

hallunk először. A Nagyszőlős mellett fekvő Halászföld földjéből ekkor V. István annyit, ami nem volt szükséges a halászok megélhetéséhez, a szőlői hospeseknek ad. A település később Szőlőssel olvad egybe. Szintén a szóban forgó királyi oklevélből értesülünk egy bizonyos „*Droch*” (Daróc) nevű földről, melyet a király az előzőhöz hasonlóan a szőlői hospeseknek adományoz. A Daróc helységnevben a korábbi királyi vadfogók emléke köszön vissza, mely a nagyszőlői hegyvidék lábánál, az erdős mocsaras vidéken terült el. A település az adományozás idején már lakatlan volt.⁴³

Szólnunk kell még Nagyszőlősről, melynek neve valószínűleg a királyi vincellérek emlékét őrzi, s így szintén a település korai keletkezését valószínűsíti.⁴⁴ Ugyanakkor igazolja, hogy az uradalom népei az erdőgazdálkodás mellett megkezdték az erdők irtását és a földek megművelését. E felsorolt települések lakosai kezdetben mind magyarok voltak. Ezt azért kell kihangsúlyozni, mert tudjuk, hogy a tatárjárás után Ugocsában egy sor szász telep jön létre, mint pl. Felszász (Királyháza), Nagyszász (Szászfalu), Veréce, Tekeháza. Telepeseik éltek Feketeardóban és Szőlősen is, de itt hamarosan egybeolvadtak a helyi lakossággal.⁴⁵ Ezeket a Tisza-völgyi szászokat nem tekintjük a Várad Regestrumban szereplő batári flamandok utódainak. Idetelepítésük ugyanis a tatárjárás után történhetett az elpusztult lakosság pótlására. Ezt igazolja az a tény is, hogy a flamandok által korábban lakott Tornatelek 1262-ben már csak pusztaként szerepel az oklevelekben, míg Batár tatárjárás utáni említések lakosai mind magyarok voltak.⁴⁶

Választ adva tehát a korábban feltett két kérdésünkre, nevezetesen, hogy mikor is válhatott erdőispánságból Ugocsa vármegyévé, ill. mikor veszi át Sásvár szerepét, a magunk részéről a következő megállapításra jutottunk:

Igaza lehet Györffynek abban, hogy Ugocsa és Máramaros egykori közös múltját tételezi fel, melyek kezdetben erdőispánságok voltak.⁴⁷ Ezt alátámasztja az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzék híradása is, ahol a máramarosi plébániák között szerepel több ugocsai település is, mint pl. Salánk, Ugocsa a Tisza bal partján, Visk stb. Egyházkormányzati szempontból ezeket tehát Máramaroshoz számították, vagyis Ugocsa megye síkvidéken fekvő nagyobb részét.⁴⁸ A Sásvári határispánság vonatkozásában a Regestrum egyházi leírását a XII. századi világi állapotok rekonstruálására használtuk,⁴⁹ ahogy nincs okunk mást tenni e helyen sem. Esetünkben ez azt jelenti, hogy Ugocsa és Máramaros kezdetben egy területet képeztek, melyből előbb az Ugocsai erdőispánság vált külön, míg a fennmaradt részeket jóval később Máramaros megye szerveződik meg. Így Ugocsa területi kettőssége nem csak politikailag, de egyházilag is alátámasztható. Eszerint nyugati részét kezdetben a Sásvári esperesség birtokolta, míg a keletit a Máramarosi plébániákhoz sorolták; vagyis az első fejlődés és területileg a Sásvári határispánsághoz köthető (ami lefedi a már említett kismemesi vidéket is), míg utóbbi bizonyos tekintetben az Ugocsai erdőispánság területét jelöli a Máramarossal való együvé tartozás idején. Nehezen igazolható viszont Györffy azon gondolata, miszerint a két megye területileg kezdetben Borsovához tartozott volna. Ezt ugyanis írásos források még közvetett módon sem támasztják alá. Az eddig elmondottak alapján tehát biztosan kijelenthetjük, hogy az Ugocsai erdőispánságnak a XII. század végén már léteznie kellett, s miután Sásvár felbomlott, átveszi annak szerepét, s így a tatárjárás előtt megindul vármegyévé szerveződése. Tehette ezt azért is, mivel megőröklí a Tisza mentén élő Sásvári határispánság korábbi várelemeit. Ilyen lehetett a korábban más összefüggésben tárgyalt Farkas hadnagy is, kit IV. Béla felment az ugocsai ispán hatósága alól.⁵⁰ A formálódó vármegye központját a korábbi erdőispánsági központ

⁴³ Szabó, 1994. 153; 173. o. Heckenast, 1970. 98; 103. o.

⁴⁴ Szabó, 1994. 200. o. Heckenast, 1970. 123. o.

⁴⁵ Komáromy, 1894. 495. o. Szabó, 1994. 22–24. o.

⁴⁶ Szabó, 1994. 22–24. o. Székely, 1984. 322. o.

⁴⁷ Györffy, 1998. 112–113. o.

⁴⁸ Kristó, 1988. 427. o.

⁴⁹ Székely, 2009. 85. o.

⁵⁰ H.okm. VII. kötet. 16. sz. Az ugocsai kismemesi vidékre vonatkozó véleményünket tanulmányunk első részében összegeztük. Vö.: Székely, 2009. 85–88. o.

Ugocsa nevű települése képezte. A hagyomány szerint itt földvár is épült, ami az ispán lakhelyéül szolgált.⁵¹ Az egykori vár pontos lokalizálása mára nem lehetséges, hiszen az azóta eltelt idő teljesen eltüntette annak nyomait. Csánki Dezső, majd az ő nyomán Soós Elemér véleménye szerint az egykori Ugocsa település helyét a hasonló nevű dűlő őrzi egy Szabad-pusztá megnevezésű földterületen, Szászfalutól DK irányban.⁵² Soós ezen a helyen lokalizálja az általa készített térképen Ugocsa várát is. (2. ábra) Lipszky Jánosnak a XIX. század elején készült térképe az előzőektől eltérően Ugocsa várát a Szászfafu és Tekeháza között húzódó út bal oldalán tünteti fel a Tisza partján.⁵³(3. ábra)

A hamarosan bekövetkezett tatárjárás azonban visszavetette a vármegye fejlődését. A pusztítást követően területe jobbára lakatlanná vált, amiben nagyobb változást csak a százok idetelepítése fog jelenteni. A támadást az ispáni központ s annak vára sem éli túl. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az elnéptelenedett Ugocsa központ mellett a százok új települést hoznak létre Szászfalu néven, mely később magába olvasztja Ugocsát is. Az ugocsai várjobbágyoknak, kik túléltek a dűlást, az „*újjáépítés*” idején lehetőségük nyílt az ispáni kötelékek lerázására, hogy később elfoglalhassák helyüket a megye kismanességének soraiiban. Így nem meglepő, hogy a tatárjárás után romokban heverő Ugocsa birtokviszonyai az újratelepítések során teljesen megváltoztak, s nem maradt nyoma várföldnek, amelyet esetleg Ugocsa várához köthetnénk.⁵⁴

Nehezen bizonyítható ugyanis az a feltevés, hogy Ugocsa „*comitatus*”-ként való első 1230-as említésekor még mindig erdőispánság lett volna. Hiszen tudjuk, hogy Ugocsát a XIII. század végén kiállított oklevelek is egyszerre nevezik „*predium*”-nak (királyi uradalom) és „*comitatus*”-nak (megyének). Erre példa III. András király 1296-ban kiadott adománylevele, melyben az Ugocsa megyei Keresztur falut Gábor fiának, János mesternek visszaadja. Az okiratban egyaránt előfordul a „*predium nostrum de Wgacha*” és a „*comitem de Wgacha*” kifejezés.⁵⁵ Vitathatatlan, hogy itt a szerző mind a két esetben egy és ugyanazt a fogalmat (megyét) jelöli a *predium* és a *comite* szavakkal. Az említett példa természetesen nem egyedülálló eset, hiszen egy 1300-ban Visk eladományozásáról szóló oklevélben ismét *predium*ként emlegetik Ugocsát.⁵⁶ De szintén *comitatus*ként jelenik meg Ugocsa III. András másik két oklevelében,⁵⁷ valamint így említi IV. Béla 1251-ben,⁵⁸ V. István 1262-ben,⁵⁹ majd László király 1274-ben két alkalommal is.⁶⁰ Az viszont biztos, hogy Ugocsa IV. László idején már „*valódi*” vármegye volt, melynek központját a korábbi „*domus regalis*” helyén épült Nyalábvár képezte.⁶¹ A változó terminológiahasználat így azt sugallja, hogy ha a vármegyét a XIII. század végén is illetik a királyi uradalom kifejezéssel, amit az erdőispánság meghatározására is használnak, elvben Ugocsa első *comitatus*ként való említésekor is jelentheti ugyanezt. De a fordítottja is igaz lehet, vagyis, hogy a *comitatus* alatt valóban vármegyét kell értenünk, amit az egyébként is jelent, mint ahogy ezt értették alatta az utóbb felsorolt királyok is. Az Ugocsai erdőispánság pontos időbeli meghatározásával egyébként is ügyelni kell. Fentebb esett szó róla, hogy területén még III. András idején is vannak királyi erdőörök (akár az erdőispánságnál), kiket egy

⁵¹ Komáromy, 1896. 17–18. o. Heckenast, 1970. 92. o. Szabó, 1994. 260. o. Ugocsa várra ld.: Vályi, 1796. 547. o. Soós, 1889–1928. 85. o. Székely Gusztáv: *A várépítéssel kezdetei Ugocsában*. Közoktatás, 2008/1-2. sz. 31. o. Karcag Ákos: *A történelmi Magyarország várai. Tiszaszászfalu*. Internet: <http://www.jupiter.elte.hu>

⁵² Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Bp., 1890. I. 436. o. Soós, 1889–1928. 85; 88. o.

⁵³ Lipszky János: *A Magyar Királyság és társországai térkép és névtára (1804–1810). Kéziratok térképvázlatok a térkép elkészítéséhez. Mappa i. cottus Ugotsensis*, (OSZK-TK 2505). Arcanum. 2005.

⁵⁴ Komáromy, 1894. 493. o.

⁵⁵ H.okm. VIII. kötet. 369. sz.

⁵⁶ Wenzel Gusztáv: *Árpád-kori Új Okmánytár*. VI/2. Pest, 1860–1874. 253–254. o.

⁵⁷ H.okm. VIII. kötet. 372. sz. Wenzel, VI/1. 348. o.

⁵⁸ Wenzel, IV/2. 95–96. o.

⁵⁹ Wenzel, VII/3. 44. o.

⁶⁰ Wenzel, V/2. 164. o.; V/2. 166. o.

⁶¹ Komáromy, 1894. 492–493. o.

alkalommal a vármegye ispánja és szolgabiráái panaszolnak be a királynál.⁶² Viszont itt az erdőőrök jelenléte legfeljebb csak azt bizonyítja, hogy a király az adott időben még mindig kiterjedt erdők felett rendelkezett a megyében, s ezt hivatottak felügyelni annak őrői.

Fejlődési párhuzamok

Ugocsa megye fejlődését általában Bereg megye fejlődésével állítják párhuzamba. Bereg kialakulásáról tudjuk, hogy a tatárjárás alatt elpusztult Borsova vármegye, amit követően a király támogatásával a Beregi erdőispánság megyévé alakult, magába olvasztva Borsova északkeleti részét. Az új megyealakulat megnevezése kezdetben ingadozó volt. „1245 és 1264 között provincia; 1261: comitatus, predium és districtus, de 1263-tól már comes által kormányzott comitatus...”⁶³ Bereget legkorábban 1248-ban nevezik comitatusnak az oklevelek, vagyis csak a tatárjárás után, előtte soha. A korábbi erdőispánság központját képező Beregen a tatárjárást követően, de legkésőbb 1263-ban vár is épült. Ez veszi át a korábbi borsovai várelemeket, aminek bizonyítékai a későbbi oklevelekben érhetők tetten.⁶⁴

Igazat kell tehát adnunk Kristónak, amikor Borsova és Bereg megyék mintájára megpróbálta vázolni Sásvár és Ugocsa fejlődési modelljét,⁶⁵ amit a magunk részéről, némiképp másként, a következőképpen rekonstruálunk.

Konklúzió

A XII. század elején kialakult Sásvári határispánság a század végére már bomlásnak is indult. Területén, mely kiterjedt a későbbi Szatmár és Ugocsa bizonyos részeire is, önálló esperesség szerveződött. Tőle keletebbre a XII. század végén létrejön az ugocsai királyi magánuradalom, ill. erdőispánság, amelynek az élére a király az oklevelek tanúsága szerint hamarosan ispánt állít.⁶⁶ Ezt megelőzően a vidék (Máramarossal együtt) királyi vadászóterület volt. Az ispánság központja a vármegyének is nevet adó Ugocsa település volt. Nem kizárt, hogy Bereghez hasonlóan itt is épült királyi kúria, amely az erre vadászó királyok szállásául szolgált. A helyzet Borsovához és Bereghez hasonlóan akkor változik meg, amikor a Sásvári határispánság bomlásnak indul. A folyamat eredményeként területének nyugati része Szatmárhoz kerül, míg keletit az Ugocsai erdőispánság kebelezi be. Ezek a változások politikai téren is éreztetik hatásukat. Hiszen Ugocsa is megörökli a sásvári várelemeket, mint ahogy Bereg is tette Borsova megszűnésekor, amivel jóval a tatárjárás előtt rálép a vármegyévé fejlődés útjára, s nem csak utána, mint azt mások vélik. Ez választ ad arra is, hogy miért illetik a megyét 1230-ban a comitatus jelzővel. A vármegyeszerveződésnek megfelelően az ispánsági központban (akárcsak Beregen)⁶⁷ hamarosan vár épült, melynek egykori létét a hagyomány sokáig fenntartotta.⁶⁸ A vármegye fejlődését a tatárjárás állítja meg. A tatárok által végzett pusztításra már korábban utaltunk, mint ahogy annak következményeire is. E helyen ezért csak azt jegyeznénk meg ismét, hogy a támadás során maga Ugocsa központja is elpusztult, s vele a kibontakozó vármegyeszervezet. Ennek fényében már érthető Komáromy azon megállapítása, miszerint: „*egyetlen egy darab föld sincs a vármegyében, melyről ki lehetne mutatni, hogy valamikor Ugocsa*

⁶² H.okm. VIII. kötet. 372. sz.

⁶³ Györffy, 1987. 522–523. o.

⁶⁴ Kristó, 1988. 424–425. o.

⁶⁵ Uo. 493. o.

⁶⁶ Wertner, 1905. 168. o.

⁶⁷ Györffy, 1987. 524. o.

⁶⁸ Vályi, 1796. 320; 547. o.

vagy bármely névvel nevezett vár hatósága alá tartozott volna.”⁶⁹ IV. Bélának, de főleg V. Istvánnak köszönhetően, ki sűrűn tartózkodott itt, a vidék ismét gyors fejlődésnek indult. A királynak mind maga, mind kísérete számára ugoccai vadászatai során hamarosan az elpusztult helyett új lakhelyről kellett gondoskodnia, s így jött létre a „*domus regalis*”, a Tiszához közel a régi Felszász falu határában. A domus regalis helyén, mint a megye új természetes központjában, hamarosan vár is épül, mely a Nyalábvár nevet kapja. Az új vár légtérkép IV. László idején már megépült, hiszen a király halála előtt, 1290-ben a megye ispánjának kinevezésekor megparancsolja a nemeseknek, várjobbágyoknak és várnépeknek, hogy neki mindenben engedelmességeskedjenek. S ahol várjobbágyok és várnépek vannak, ott minden bizonnyal várnak is állnia kellett.⁷⁰ Ezzel Ugocsa végérvényesen elfoglalta helyét a Magyar Királyság vármegyerendszerének intézményében, még ha annak legkisebb tagját is jelentette.

IRODALOM

- Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Kossuth Nyomda, Bp., é.n.
- Botka Tivadar (1870–1872). *A vármegyék első alakulásáról és őskori szervezetéről*. Századok.
- Csánki Dezső (1890). *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I. .
- Fejér György (2005). *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I-XI*. Budán. 1829–1844. Magyarország középkori digitális okmánytára. 1.0. PC CD-ROM, Arcanum, Pápa-Budapest.
- Györffy György (1987–1998). *Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza. I.–IV.* Akadémia Kiadó. Budapest.
- Györffy György (1986). *A magyarok elődeiről és a honfoglalásról*. 3. Gondolat Kiadó.
- Hazai okmánytár. Magyarország középkori digitális okmánytára*. 1.0. PC CD-ROM, Arcanum, Pápa-Budapest, 2005.
- Heckenast Gusztáv (1970). *Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád-korban*. Akadémia Kiadó. Budapest.
- Hóman Bálint–Szekfű Gyula (1935). *Magyar történet I.* Budapest.
- Kandra Kabos (1884). *Szabolcs vármegye alakulásáról*. ÉTTK. XII. Budapest.
- Karácsonyi János (1901). *Halvány vonások hazánk Szent István korabeli határaitól*. Századok.
- Karcag Ákos: *A történelmi Magyarország várai. Tiszasszászfalu*. Internet: <http://www.jupiter.elte.hu>
- Kemény Lajos (1888). *Abauj-Torna vármegye az Árpádok alatt*. Kassán.
- Kiss Lajos (1978). *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Akadémiai kiadó. Budapest.
- Komáromy András (1894). *Nyalábvár és uradalma*. Századok.
- Komáromy András (1896). *Ugocsa vármegye keletkezése*. Budapest.
- Kristó Gyula (1988). *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Magvető Könyvkiadó. Budapest.
- Lehoczky Tivadar (1996). *Bereg vármegye*. Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó. Budapest–Beregszász.
- Lipszky János (2005). *A Magyar Királyság és társországai térkép és névtára (1804–1810)*. Arcanum.
- Maksai Ferenc (1940). *A középkori Szatmár megye*. Budapest.
- Pauler Gyula (1893). *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. I. Budapest.
- Pesty Frigyes (1880). *Az eltűnt régi vármegyék*. II. Bp., .
- Pesty Frigyes (1882). *A várispánságok története különösen a XIII. században*. Budapest.
- Regestrum Varadinense*. Ordine Chronologico Digestum... Joannis Karácsonyi et Samuelis Borovszky, 1903.
- Soós Elemér: *Magyarország várai*. 1889–1928. Ugocsa vár története, hadi és műleírása. XXX. Kézirat, OSZK.Fol. Hung. 3105.

⁶⁹ Komáromy, 1894. 493. o.

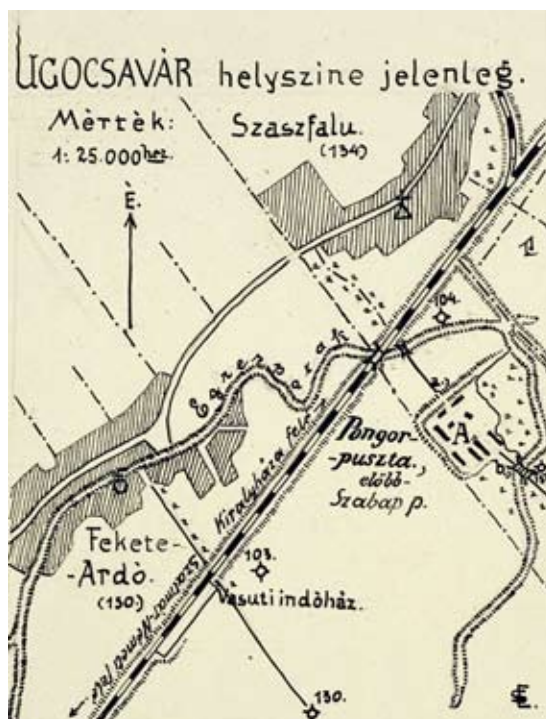
⁷⁰ U.o. 493–495. o.

- Szabó István (1994). *Ugocsa megye*. Hatodik Síp Alapítvány–Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest–Beregszász.
- Székely Gusztáv (2008). *A várépítézet kezdetei Ugocsában*. Közoktatás, 2008/1-2. sz.
- Székely Gusztáv (2009). *Ugocsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében*. Acta Beregsasiensis. 2009/2.
- Mályusz Elemér-émlékkönyv. Szer. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Akadémia Kiadó, Bp., 1984.
- Vályi András (1796). *Magyarország leírása*. III. Budán.
- Wenzel Gusztáv (2005). *Árpád-kori Új Okmánytár*. I–XII. Pest, 1860–1874. Magyarország középkori digitális okmánytára. 1.0. PC CD-ROM, Arcanum, Pápa–Budapest.
- Wertner Mór (1905). *Újabb adalékok az Árpád-kori megyei tisztségviselők ismeretéhez*. Történelmi Tár.

Melléklet

1. ábra. Soós Elemér térképrészlete Ugocsáról

2. ábra. Az egykori Ugocsavár fekvése Soós Elemér térképe alapján
(A várat a Pongor-pusztai vár helyen lokalizálja)

3. ábra. Ugocsavár korabeli fekvése Lipszky János térképén (részlet)

A-19 Acta Beregsasiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 196 с.
(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)
ISBN 978-966-2595-07-9

«Acta Beregsasiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за друге півріччя 2010 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

УДК 001.2
ББК 72

Наукове видання

ACTA BEREKSASIENSIS

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)

2010/3
Том IX, № 3

РЕДАКЦІЯ: *Когут А., Пенцкофер І.*
КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*
ВЕРСТКА: *Гороній А.*
ОБКЛАДИНКА: *К&P*
ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: *Орос І., Шовш К.*

Здано до складання 08.11.2010. Підписано до друку 26.11.2010.
Папір офсетний. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 15,8. Тираж 250. Зам. 434.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.